

Çin'in Gerçeği Kavrayışı: Geniş Orta Doğu Coğrafyası

James M. Dorsey

Özet: Eğer Çin'in, uzun yıllardır sürdürdüğü dış politika ve savunma politikası ilkelerinden vazgeçip gün geçtikçe bir küresel güç tutumu sergilemesini sağlayan bir şey varsa, o da Afrika'nın Atlantik kıyılarından Çin'in kuzeybatısına uzanan geniş Orta Doğu coğrafyasıdır. Orta Doğu'nun Çin'in politikalarına yön verebilme yetisi, kendisini on yıllar boyunca uluslararası toplumun ve dünyadaki en güçlü aktörlerin gündeminin tepesinde tutabilmesinden kaynaklanmaktadır. Orta Doğu'nun Çin açısından bu denli önemli oluşu, Avrasya ile Çin Halk Cumhuriyeti'ni birbirine bağlamayı hedefleyen ve 1 trilyon dolar çapındaki bir altyapı inşasını öngören Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile Çin'in, gelişen ekonomik ve jeopolitik çıkarlarını koruma ihtiyacından ileri gelmektedir. Çin'in, kendisini mevcut dünya düzeninin koruyucusu olarak sunarak Başkan Donald J. Trump'ın ABD'nin güvenilirliğini sarsıyor olmasından doğan avantajı kullanma isteği de bir başka itici faktördür. Geniş Orta Doğu coğrafyasında yaşanan gelişmeler de Çin'i bölgedeki diğer devletlerin iç işlerine karışmama yönündeki geleneksel ilkelerini yeniden yorumlamak ya da bu ilkelerden kaynaklı yüklü bagajı daha da yüklemek arasında bir tercih yapmak hususunda bir yol ayrımına sürüklemiştir. Bu ilkeler, tamamen ekonomik bir bakışla oluşan ve yabancı askeri müdahaleleri veya üsleri gerektirmeden sorunları çözen sihirli bir değnek gibi görülen bir kazan-kazan yaklaşımının ürünüdür. Her şeye karşın; ekonomik, teknik, askeri ve terör karşıtı iş birliğinin ötesinde bir Orta Doğu politikası ortaya koyma konusundaki eksikliğinden ötürü Çin'in, tipik bir küresel güç olarak ortaya konacak dış ve savunma politikalarını gün geçtikçe daha fazla benimsemesi gerekmektedir ki bu, aynı zamanda Çin'in Orta Doğu'daki birçok çatışma ve ihtilafın içine muhtemelen daha fazla çekileceği anlamına da gelmektedir.

Giriş: Gerçeklik Kendisini Gösteriyor

2011 yılındaki Arap ayaklanmaları sırasında yaşanan bir dizi olay, Çinli karar alıcılar ve akademisyenlerin; Çin'in mevcut dış ve savunma politikası aygıtlarının, katlanarak büyüyen Çin diasporasının ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile bağlantılı olarak Kuzey Afrika, Levant, Körfez, Kafkaslar, Pakistan ve (bölge ile olan etnik ve dilsel bağları sebebiyle Çin'in sorunlu ancak stratejik bir bölgesi olan Kuzeybatı Eyaleti Sincan'a uzanan) Orta Asya'yı da kapsayan geniş bir coğrafyada yoğunlaşan yatırımlarının korunmasına hizmet etmek için yeterli olmayacağını fark etmelerine sebep olmuştur.

Tüm bu farkındalık, 2011 yılında Çin'in diğer devletlerin iç işlerine karışmama ilkesini (ABD'nin istikrarı koruma söylemiyle Orta Doğu'daki otokrasileri uzun yıllardır destekleme politikasının başka bir şekilde sunulmuş hâli) ilk kez göz ardı ettiği Libya'da, Albay Muammer Kaddafi rejimi ile olan diplomatik ilişkilerin ötesine geçip, muhalif Ulusal Konsey ile bağların kurulmasıyla başlamıştır.¹ Ancak Ulusal Konsey ile kurulan bağlar, muhalefetin güç kazanmasından sonra Çin'i eski rejimin müttefiki olarak tanımlanmasını engelleyememiştir.

Oysa tam aksine, Kaddafi'nin düşmesinden kısa bir süre sonra Konsey, daha önce Kaddafi rejimine verdiği destekten ötürü Çin ile kurulacak ilişkilerin öncelikli olmadığını açıkça belirtmiştir. Konsey'in bu olumsuz tutumu, Çin'in Kaddafi sonrası hükümeti tanımak hususunda ilk aşamada tereddüt göstermesine ve Pekin'in Kaddafi'ye güç kaybettiği dönemlerde dahi silah satışı müzakerelerini devam ettirdiğinin ortaya çıkmasına bir tepki olarak ortaya konmuştur.²

Çin'in Libya'daki ve kargaşa içerisindeki diğer ülkelerdeki vatandaşlarının ve varlıklarının hedef haline gelebileceğini fark etmesiyle birlikte hem hassasiyeti ve hem de geniş Orta Doğu coğrafyasında otokratik rejimleri desteklemenin olası maliyeti artmıştır. Çin, vatandaşlarının güvenliğini sağlamak için Libya'dan 35,000 kişiyi tahliye etmiş ve bu tahliye, tarihin en büyük yurtdışı kurtarma operasyonu olmuştur. Bu denli geniş çaplı tahliyeler Suriye, Irak ve Yemen'de de gerçekleştirilmiştir.³

Bu tahliyelere rağmen, Mısır'ın Sina bölgesinde 25 Çin vatandaşının kaçırılmasına, Güney Sudan'daki

radikaller tarafından birkaç Çinlinin rehin alınmasına yahut Pakistan'daki Çin hedeflerine saldırıların gerçekleşmesine engel olunamamıştır. Kaçırma vakaları, Çin sosyal medyasında ciddi eleştirilere yol açmış ve hükümet, vatandaşlarını ve yatırımcılarını korumaktan aciz bir görüntü vermiştir.⁴ Çin de o dönemden beri agresif bir şekilde özel güvenlik şirketlerini güçlendirmeyi ve kendi özel terörle mücadele güçlerinin denizaşırı alanlarda daha büyük bir rol oynayacağını öne sürmeyi tercih etmiştir.⁵

Durumu daha da kötüleştiren şey ise Çin'in geleneksel dış ve savunma politikalarının Sincan eyaletine yönelik gün geçtikçe daha baskıcı hale gelen iç politikasından etkilenmesi olmuştur. Etnik olarak Türk olan Uygurlar, Hotan ve Kaşgar şehirlerinde 2011 yılında bıçaklı saldırılar gerçekleştirmiş, Shache şehrinde 2014 yılında 100 kişinin ölümüyle sonuçlanacak bir ayaklanma çıkarmış⁶ ve Suriye'deki cihatçı gruplara katılmıştır.⁷

Son olarak, Çin ile geniş Orta Doğu coğrafyasındaki birçokları arasındaki beklentiler arasında uyumsuzluk, Arap iş adamları ile Çinli akademisyenler ve yetkililer arasında sert bir çekişmeye sebep olmuştur. Araplar, Çinlilerin Orta Doğu kaynaklarından ve ticaret ilişkilerinden, yükselmekte olan bir süper gücün alması gereken politik ve jeopolitik sorumlulukları üstlenmeden faydalanmak istediğini düşünmüştür.⁸

Tüm bunlara ek olarak, 2011'den bu yana Çin'in Orta Doğu'daki birçok çatışma ve rekabetin kenarında kalması her geçen gün daha zor hâle gelmiştir. Özellikle de Donald J. Trump'ın ABD Başkanı olmasından sonra bu zorluk iyice artmıştır.

Tüm bunlara ek olarak, 2011'den bu yana Çin'in Orta Doğu'daki birçok çatışma ve rekabetin kenarında kalması her geçen gün daha zor hâle gelmiştir. Özellikle de Donald J. Trump'ın ABD Başkanı olmasından sonra bu zorluk iyice artmıştır

Orta Doğu'daki sorunlar, Trump'ın İsrail-Filistin ihtilafında herhangi bir tarafsızlık tavrını tamamen terk etmesi, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ekseninin Katar'a uyguladığı ekonomik ve diplomatik boykota arka çıkması,⁹ İran'ın nükleer programını kısıtlamak üzere 2015'te yapılan anlaşmadan çekilerek Suudi Arabistan ile İran arasındaki husumeti arttırması ve Tahran'da rejim değişikliğini gündeme getirerek Suudi Arabistan'ı Belucistan'daki Pakistanlı militanlara verdiği desteği arttırmaya yöreklendirmesi¹⁰ ile daha da kızışmıştır. Suriye'deki Uygurlu cihatçıların Orta ve Güney Asya'ya dönme ihtimali, Çin'i Tacikistan ve Afganistan'da askeri tesisler kurmaya, Suriye'de muhaliflerin son kalesi olan İdlib'e yönelik olası bir Suriye-Rusya müdahalesine doğrudan askeri destek vermeye¹¹ ve nihai olarak da Sincan'da şiddetli bir baskı uygulamaya itmiştir.¹²

Eli Kolu Bağlı

Çin'in geniş Orta Doğu coğrafyasındaki potansiyel ikilemleri, geleneksel ve çekingen dış ve savunma ilkeleri ile politikalarının ötesine geçen, net bir Orta Doğu politikasının olmaması sebebiyle daha da artmaktadır. Bu durum, bilhassa Ocak 2016'da Çin'in, Devlet Başkanı Xi Jinping'in ziyaretinin (yedi yıl boyunca Orta Doğu'ya bir Çin liderinin yapacağı ilk ziyaret olacaktı) hemen arifesinde yayımladığı ilk Orta Doğu politikası belgesinde açıkça ortaya konmuştur. Bu belge, esas olarak hiçbir yeni fikir ortaya

koymayıp bölgeye yönelik kazan-kazan yaklaşımının yinelemesi niteliğindedir (1949 Devrimi'nden sonra ilişkilerin öncelikli olarak sosyalist ve devrimci Orta Doğu rejimleri ve hareketleri ile sınırlanmasından ötürü, daha önce 500 yıl kadar bölge ile sürdürdüğü ilişkileri kaybeden bir ülke için bu yaklaşım oldukça zayıf bir dayanak oluşturmaktadır).

Çin'in bölgedeki ilişki ağı ancak 1978 yılındaki ekonomik açılımından sonra genişlemeye başlamıştır. O dönemde, Orta Doğu'nun Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji ve deniz güvenliği için teşkil ettiği önem ve uluslararası toplum ile İslam dünyasına olan etkisi mühim görülmüştür. Ancak Çin, Orta Doğu'ya öncelikli olarak ekonomi ve terörle mücadele perspektifinden bakmaya ve gün geçtikçe değişen bir askeri duruş sergilemeye devam etmiştir. Bölgenin ekonomik önemi, Çin'in petrol ithalatının yarısını (günde 3,6 milyon varile varan bir miktar) ve doğalgaz ithalatının yüzde 41'ini ya Hürmüz Boğazı ya da Kızıldeniz'in Babülmendep Boğazı üzerinden karşılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Çin'in Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Avrupa'ya ihracatının tahmini olarak yüzde 20'si de yine aynı güzergâhlardan sağlanmaktadır.¹³ Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin birçok Müslüman nüfusa sahip ülkeden oluşan Avrasya'dan geçiyor olmasından ötürü Orta Doğu'nun dini etkisi de ciddi ölçüde öneme sahiptir. Nitekim bu ülkelerin bir kısmı Çin'in hareketli ve sorunlu Sincan Eyaleti ile komşu durumdadır.

Dahası, Körfez'deki ABD güvenlik şemsiyesine bağımlı olmakla birlikte Pekin, Orta Doğu'da ABD ile rekabet

halinde bir iş birliği yürütmektedir. Bu iş birliği ABD-Çin ticaret savaşına, ABD'nin çekildiği ancak Çin'in ayakta tutmaya istekli olduğu İran nükleer anlaşması üzerine yaşanan fikir ayrılıklarına ve Trump'ın taraflı Orta Doğu politikasına rağmen sürmektedir. Çin'in çıkarları, jeopolitik olarak her geçen gün daha da öngörülemez bir ABD'ye odaklanmak ile ekonomik olarak Çin'e ve Rusya, Kore ile Japonya dahil olmak üzere Asya'ya odaklanmak arasında denge tutturmaya çalışan Körfez ülkelerinin çıkarlarıyla örtüşmektedir.

Çin, ABD ile özellikle de Trump yönetimiyle temel bir politik ilke hususunda aynı düşüncelere sahiptir: Adil bir siyasi reformdansa istikrarın tercih edilmesi. Tüm pratik sebeplerden ötürü, Çin'in başka ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesi, ABD'nin Orta Doğu'daki istikrarı korumak adına bölgedeki otokrasileri destekleme yönündeki köklü politikasının bir başka şeklidir

Çin, ABD ile özellikle de Trump yönetimiyle temel bir politik ilke hususunda aynı düşüncelere sahiptir: Adil bir siyasi reformdansa istikrarın tercih edilmesi. Tüm pratik sebeplerden ötürü, Çin'in başka ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesi, ABD'nin Orta Doğu'daki istikrarı korumak adına bölgedeki otokrasileri destekleme yönündeki köklü politikasının bir başka şeklidir. Malezya, Pakistan, Maldivler ve Sri Lanka'daki son seçimlerin Çin'i daha otoriter ve otokratik rejimleri tercih etmeye yöneltmesi muhtemeldir. Bu dört ülkedeki seçimler, Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile ilişkili projeleri yeniden gözden geçirmeye, en azından şartları yeniden müzakere etmeye istekli hükümetlerin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁴

Her şeye karşın Çin, bir şekilde ABD eski Başkanı George W. Bush ve onun Ulusal Güvenlik Danışmanı ve ardından Dışişleri Bakanı olan Condolezza Rice'nin 11 Eylül'de aldığı dersi Sincan'daki son gelişmelerle birlikte öğrenmektedir. El Kaide'nin New York ve Washington'a düzenlediği saldırılardan sonraki haftalarda Bush ve Rice, Amerikan ve Batı karşıtı duyguları besleyen otokratik rejimlere verdiği destekten ötürü ABD'nin de bu saldırılardan sorumlu olduğunu söylemiştir. Bush'un pek de iyi tasarlanmamış demokrasi girişimini başlatmasının temel sebebi bu olmuştur.¹⁵

Nitekim Çin de Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile ilgili projelere yönelik politik, ekonomik ve mali yaklaşımlardan ötürü benzer bir deneyim sürecinden geçmektedir. Çünkü Çin'in de deniz aşırı üsleri ve varlıkları hedef haline gelmeye başlamıştır. Bu durum özellikle Pakistan ve Orta Asya'da görülmektedir.¹⁶ 2011 yılında Sina ve Güney Sudan'da yaşanan kaçırma hadiseleri sadece başlangıç olmuştur. Uygurlar, Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ve El Kaide gibi gruplara yalnızca bu gruplar İslam birliğini savunan cihatçı hareketler olduğu için değil, aynı zamanda daha sonra Çin'e karşı askeri bir mücadele vermek için işlerine yarayacak gerekli deneyimi kazanmak istedikleri için katılmışlardır.¹⁷ Zira Uygurlar, Suriye'deki çatışmalarda yer almanın ötesinde, Erik Prince tarafından kurulan özel bir askeri şirket olan Blackwater'in cihatçı versiyonu Malhama Tactical'da eğitim almışlardır.¹⁸

Kazakistan ve Tacikistan gibi ülkelerdeki Çin karşıtı duygular yükselişte olup, Türkiye ve İran gibi ülkeler, Sincan'daki Müslümanlara uygulanan sert baskıya karşı sessiz kalmak pahasına Çin ile

İslam dünyasının sessizliği, Çin için iki ucu keskin bir kılıçtır. Çin'in Sincan'daki baskıları, birçoğu Çin'e ciddi derecede borçlu olan ülkelerin sessizliği sayesinde etkili bir şekilde uygulanabilmektedir

ilişkilerini güçlendirirken aslında ince bir ipin üzerinde yürümektedir.¹⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch); Eylül 2018'de yayımladığı bir raporda, 26 Müslüman nüfusun ağırlıklı olduğu ülkenin Çin'e bakışının, kuzeybatı eyaletindeki baskı ortamı sebebiyle olumsuz olduğunu ortaya koymuştur.²⁰ Bu listede eski Sovyet cumhuriyetlerinin yanı sıra Sincan ile ortak sınırı olan Afganistan ve Pakistan gibi ülkeler, Malezya ve Endonezya gibi Güneydoğu Asya ülkeleri ve Suudi Arabistan, İran ve Çin'deki Türk kökenli Müslümanlarla tarihi, etnik ve dilsel bağı olan, on yıllardır Uygurların taleplerine empati ile bakan Türkiye gibi kritik Müslüman ülkeler de yer almaktadır.²¹

İslam dünyasının sessizliği, Çin için iki ucu keskin bir kılıçtır. Çin'in Sincan'daki baskıları, birçoğu Çin'e ciddi derecede borçlu olan ülkelerin sessizliği sayesinde etkili bir şekilde uygulanabilmektedir. Bu durum, Çin'e Batı ülkelerinden insan hakları örgütlerinden ve Uygur Diasporasından gelen eleştirileri göz ardı etme imkanı vermektedir.²² Dahası, Çin bu zamana kadar Müslüman politikacıların ve liderlerin, İslam dünyasının gündeminde fazla yer tutmayan meselelerden ziyade Filistin meselesi gibi meselelere odaklanmayı tercih ediyor olmasından faydalanmıştır. Malezya'da bir sivil toplum kuruluşu olan İslami Rönesans Cephesi Direktörü Ahmed Faruk Musa, "Rohingya veya Uygurlar için mücadele etmek yerine Siyonizm karşıtı olduğunu gösterirsen ve Filistinliler için mücadele edersen popülerite kazanırsın." diyerek bu gerçeği ortaya koymaktadır.²³

Öte yandan, bu sessizlik Müslüman ülkelerde birtakım fırsatlar da ortaya çıkarmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla 93 yaşındaki Malezya Başbakanı Mahatir Muhammed, Mayıs ayındaki seçimlerde kendisine iktidarı kazandıran Çin karşıtı seçim kampanyası karşısında Çin'in temkinli davranmasını avantaja dönüştürmüş ve akabinde, Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile bağlantılı olan, Çin destekli ve 22 milyar dolar tutarındaki altyapı projelerini askıya almıştır.²⁴ Bu tip bir durum, finansal olarak kötü durumdaki Pakistan'ın Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru ile ilgili anlaşmaları yeniden gözden geçirme veya müzakere etme niyetinin arkasındaki faktörlerden biridir. 50 milyar dolar tutarındaki ve tek bir ülkede yapılan en büyük yatırım niteliğindeki bu proje, Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin temel bir ayağıdır.²⁵

Çin'e yönelik bu risk, yurtdışındaki Uygurların geri dönmesi -bir anlamda hapse girme riskini göze alması- ve Mısır, Türkiye, Afganistan, BAE ve Malezya gibi ülkelerin Uygurları Çin'e iade etmesi yönündeki baskılarını da içeren baskıcı uygulamalarının hızla artan bir şekilde kamuoyuna yansısıyla daha da artmaktadır. Zira bu durum, Müslüman ülkelerin sessizliklerini korumalarını daha zor hale getirmektedir.²⁶ Kazakistan'da son zamanlarda görülen ve Astana'daki hükümeti Çin ile bir ihtilaftan kaçınmak ile kendi Kazak vatandaşlarının haklarını ve güvenliğini korumak için harekete geçmeme suçlamasıyla karşı karşıya kalmamak arasında ince bir çizgide yürümeye zorlayan dava gibi olaylardan ötürü bu riskler iyice artmaktadır.²⁷

Kazak asıllı bir Çin vatandaşı olan 41 yaşındaki Syragul Sauytbay'ın kamuya açık bir Kazak mahkemesinde, Çin'de Kazaklar için kurulmuş olan bir

yeniden eğitim kampında 2500 kişi ile birlikte kaldığı ve çalıştırıldığı yönünde tanıklık ifadesiyle Kazaklar adeta şoka uğramıştır. Kendisi Kazaklar'a iki kampın ayrıldığını bildiğini de belirtmiştir.²⁸ Sauytbay, Kazakistan'a yasadışı yollardan girdiği için yargılanmaktaydı. Söz konusu kamplara dair bildiklerinden ötürü ailesine dönmesine asla izin verilmeyeceği Çin otoriteleri tarafından kendisine söylendikten sonra Kazakistan'a kaçmak zorunda kaldığını söylemiştir. Bu ifadelerden sonra Sauytbay'a ertelenmek şartıyla 6 aylık mahkûmiyet verilmiş ve hâlihazırda vatandaşlığa kabul edilmiş olan kocası ile çocuklarının yaşadığı Kazakistan'da kalmasına izin verilmiştir.

Çin'deki sayısı 1.25 milyona ulaşan bir topluluk olan Kazakların da baskı uygulamalarına dahil edilmesi, Kazakistan parlamentosunda öfkeli çıkışlara yol açmıştır. Eski Başbakan ve Çin Büyükelçisi olan parlamento üyesi Kunaysh Sultanov, "Çinli delegelerle görüşmeler yapılmalıdır. Oraya giden her delege bu meseleyi gündeme getirmelidir... Asıl mesele, dünyanın neresinde olursa olsun Kazak kökenli kişilerin temel insan haklarına saygı gösterilmesidir." diye konuşmuştur.²⁹

Pakistan'ın Çin ile sınır bölgesi Gilgit-Baltistan'daki Çin karşıtı dalga, Pakistanlılarla evli 50 Uygur kadının Çin'in kocalarının vizelerini yenilemeyi reddetmesi üzerine bu yılın başında Sincan'ı ziyaretleri sırasında gözaltına alınmaları ile yükselmiştir.³⁰ Ayrıca, 350 Uygur eş de gözaltına alınmış durumdadır. Pakistanlı şadamlarından oluşan bir delegasyon ekibi, Çinli yetkililer nezdinde eşlerinin serbest bırakılması karşılığında lobi yapmak

için Eylül 2018'de, Pekin tarafından engellenmeyecek küçük gruplar halinde Çin'e ziyarette bulunmuştur.³¹ Aynı dönemde, Pakistan'ın Dini İşler Bakanı Pir Nurul Hak Kadri, Çinli Büyükelçi Yao Jing ile yaptığı bir toplantıda, Çin'in Sincan'daki Türk asıllı Müslümanlara yönelik kısıtlamaları gevşetmesi talebinde bulunmuştur.³²

İranlılar ise sadece 2015 yılında imzalanan ve İran'ın nükleer programını kısıtlayan, ABD'nin iptal etmek istediği ve Çin'in de ayakta tutmaya çalıştığı uluslararası anlaşma üzerinden süren mücadelede Çin'den gelen destek için değil, aynı zamanda ABD'nin daha önce uygulamaya soktuğu yaptırımlarda Çin'in sunduğu destek için de minnettardır. Ancak İranlılar, son dönemlerde projelerin finansmanı için Çin'in uyguladığı yüksek faiz oranları, Çin'den gelen malların kalitesi ve teslim tarihlerine dair Çinlilerin sergilediği umursamazlıktan ötürü, kandırılıyor oldukları hissine de kapılmışlardır.³³

Uzun Vadeli İstikrar veya İstikrarsızlık?

Farklı ülkelerde Bir Kuşak Bir Yol yatırımlarının istikrarını temin etmek için otokratik rejimlere destek sunulmasını beraberinde getirmesinden doğan huzursuzluk mevcut riskleri daha da arttırmaktadır. Bu durum bilhassa geniş Orta Doğu coğrafyası için geçerlidir. Zira bu coğrafya genel olarak istikrarsızlığın hüküm sürdüğü, kanlı ve şiddetli geçiş dönemlerinin yaşandığı bir bölgedir. Bu geçiş dönemi, 2011 Arap Devrimleri ile başlamış ve Suudi Arabistan ve BAE öncülüğünde sürdürülen sert karşı devrimci politikalarla uzamıştır. Bir başka deyişle, Orta Doğu'daki geçiş süreci henüz başlangıç aşamasındadır.

ABD gibi Çin de on yıllar boyunca, küresel eğilimin daha otoriter bir yönetime doğru kayıyor olmasına rağmen bölgede var olan ancak henüz su yüzüne çıkmamış huzursuzlukları göz ardı etmiştir. 11 Eylül hadisesi, ABD'nin ve Batı'nın sahadan gelen mesajlara kulak tıkaması ve huzursuzlukları görmezden gelmesinin bir sonucudur.

Çin'in Sincan'daki baskıcı uygulamaları, söz konusu krizin etkilerinin Çin sınırlarının çok ötesinde hissedildiği gerçeği göz önünde tutulursa, birçok cephede yaşanabilecek başka olayları tetikleyebilir. İlk olarak da Batı'nın ve İslam dünyasının sessizliği ile oluşan duvar çatlayabilir ve bunun hem Çin hem de İslam dünyası için ciddi sonuçları olabilir

Elbette söz konusu huzursuzluklar hiç patlak vermeyebilirdi de. Ancak 1986 yılında Filipinler'de faaliyet gösteren Halkın Gücü Hareketi, Tunus'taki bir meyve ve sebze satıcısının 2010 yılının sonunda kendisini ateşe verdiğini gösteren videonun Arap ayaklanmalarını başlatması, geçtiğimiz yıl Fas'ta aylar boyunca süren sokak ve internet protestoları,³⁴ bu yılın başında hazırlanan ve yasamanın yenilenmesi sebebiyle şimdi yeniden görüşülen vergi yasası taslağına karşı Ürdün'de gerçekleşen kitlesel gösteriler³⁵ ve Irak'ın Basra şehrinde yaşanan son protestolar, önümüzdeki zamanlarda nelerin olabileceğinin birer göstergesidir.³⁶ Tüm bunların gerçekleşmesi bir kıvılcıma bakar.

Çin'in Sincan'daki baskıcı uygulamaları, söz konusu krizin etkilerinin Çin sınırlarının çok ötesinde hissedildiği gerçeği göz önünde tutulursa, birçok cephede yaşanabilecek başka olayları tetikleyebilir. İlk olarak da Batı'nın ve

İslam dünyasının sessizliği ile oluşan duvar çatlayabilir ve bunun hem Çin hem de İslam dünyası için ciddi sonuçları olabilir.

Sincan'da şu an olanlar; Selman Rüşdi'nin yazdığı bir romana karşı Ayetullah Humeyni'nin Rüşdi'nin öldürülmesine yönelik fetva vermesi,³⁷ 2006 yılında Danimarka'da Peygamber Hazreti Muhammed'in karikatürlerinin çizilmesinden sonra Danimarka ürünlerinin Müslümanlarca boykot edilmesi³⁸ ve Floridalı bir Evanjelist tarafından Kur'an'ın yakılmasıyla patlak veren protestolar³⁹ da dahil olmak üzere daha önce yaşanan hadiselerden farklıdır. Çin'in Sincan'da yürüttüğü kampanya, bizzat İslam inancının temellerine karşıdır.

Daha önce yaşanan olaylar protestolarla, öncelikli olarak da Birmingham'daki veya Pakistan'daki Güney Asyalılar arasında düzenlenen protestolarla başlamıştır. Pakistan'ın Dini İşler Bakanı Nurul Hak Kadri de Çin'in Pakistan Büyükelçisi ile görüşmesinde söz konusu mesele hakkında duyduğu rahatsızlıkları dile getirirken, bir grup Pakistanlı işadamı da eşlerinin serbest bırakılması için Pekin'deki yetkililer nezdinde lobi yapmak üzere Çin'e gitmiştir.⁴⁰ Malezya ise önde gelen politik figürlerden biri ve bir sonraki hükümetin muhtemel lideri olan Enver İbrahim'in kınama mesajlarıyla birlikte açıktan tepkisini koyan ilk Müslüman ülke olmuştur.⁴¹ Washington'daki Trump yönetiminin Sincan ile bağlantılı yaptırımlar uygulama düşüncesi⁴² ve Birleşmiş Milletler'in (BM) Sincan'daki baskıcı uygulamaya dair hazırladığı rapor ile Almanya'nın⁴³ ve İsveç'in⁴⁴ Uygurların sınır dışı edilmesini yasaklaması, Müslüman ülkeler bilhassa da Suudi Arabistan, İran, Türkiye ve Pakistan gibi

İslam dünyasının sözcüsü olduğunu iddia eden ülkeler üzerindeki baskıyı arttırmaktadır.

Çin'in otokratik rejimlere olan desteğinin, en uç örneği Sincan'da görülen ve vatandaşlarının her hareketini gözetim altında tutan devlet modelini ihraç etme potansiyelini ortaya çıkarması mümkündür ki bu da başkaca riskler ve beklenmedik hadiselerin patlak vermesi olasılığını kuvvetlendirmektedir. Elbette, Pakistan'ın liberal bir toplum olarak tanımlanması çok güçtür ancak tam bir otoriter devlet olduğunu söylemek mümkün değildir. Öte yandan, Pakistan, Çin'in söz konusu ihracatı yapacağı öncelikli hedef ülkesidir.⁴⁵

Çin üzerine çalışan akademisyen olan Kerry Brown'a göre, "Bugün daha da güçlü, kendi şartlarını koyan ve hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan hareket eden Çin himayesine karşı yeni bir söylem oluşmaya başlamıştır. Daha fazla insan Çin modelini öğrenip bunun yansımalarını günlük hayatında gördükçe, şüpheler de artmaktadır. Tayvan'a yönelik sert tavır, Sincan'daki faaliyetler, Çin'in inanması güç derecede ve her geçen gün artan bir şekilde bir gözetim devletine dönüşmesi ve bunun, herhangi bir kurumsal yahut hukuki kısıtlama olmaksızın günlük yaşamın neredeyse her alanını kuşatması... Bunların tümü farklı şekillerde gerçekleşmekte ve çok az dirençle karşılaşılmaktadır."⁴⁶

Söz konusu şüpheler, Müslüman ülkelerdeki alimler ve İslamcılar tarafından gün geçtikçe daha fazla ortaya konmakta ve buna ilişkin olarak British East India Company ile sembolize edilen İngiliz sömürgeciliği ile mukayeseler yapılmaktadır.

Financial Times köşe yazarı Jamil Anderlini'ye göre; "Çin, Bir Kuşak Bir Yol Projesi yatırımlarının en büyük adresi ve East India Company'nin bir dönem etkin olduğu Pakistan'da kendi sömürgeci macerasını dikkatsizce başlatma riskini taşımaktadır. Pakistan şu an tam anlamıyla Çin'e bağımlı bir devlettir. Ülkedeki birçokları, Pakistan'ın Pekin'e olan bağımlılığının, bu büyük komşusunun bir sömürgesi olmaya dönüştüğüne dair endişeler taşımaktadır. Bu ilişkinin sorunlu bir hale gelme riski, Pekin'in Çin'in yurtdışında nasıl algılandığını göz ardı etmesi ve tarihi ideolojik olmayan bir perspektiften okuma konusunda gösterdiği isteksizlik sebebiyle daha da artmaktadır... Çin'in projelerinin Pakistan ordusunun kontrol edemeyeceği silahlı saldırılara maruz kalacağı ve Çin'in kendi vatandaşlarını ve mal varlıklarını korumak için Halkın Özgürlüğü Ordusu'nu ülkeye konuşlandıracağı bir senaryoyu tahayyül etmek hiç de zor değildir."⁴⁷

Benzer bir ikaz, silahlı mücadeleyi savunan dini medresesi –"cihat üniversitesi"⁴⁸ olarak anılan Darül Hakkaniye- ve bu medresenin mezunları arasında Taliban'ın öldürülmüş olan lideri Molla Ömer, Hakkani Ağrı'nın lideri olan Celaledin Hakkani, El Kaide'nin Hint alt kıtası yapılanmasının lideri olan Asım Ömer ve Molla Ömer'in halefi olup 2016 yılında ABD'nin bir insansız hava aracı saldırısında öldürülen Molla Aktar Mansur'un bulunması sebebiyle Taliban'ın babası olarak bilinen ve katı tutuma sahip bir Pakistanlı İslamcı politikacı olan Sami'ül Hak cephesinden gelmektedir.⁴⁹ Halihazırda, başbakan olarak seçilmiş olan İmran Han'ın Pakistan Tahrik-i İnsaf (Adalet Hareketi) Partisi (PTI)

Pakistan, Çin'in ticari şartlarına itirazı aşip Çin karşıtı duyguların yayılmasına dönüşen genel dalğanın yarattığı tehlikenin gün geçtikçe odak noktası haline gelmektedir

tarafından yönetilen Hayber-Pahtunhva Eyaleti Hükümeti, Şubat 2018'de Dar'ül Hakkaniye'ye 2,5 milyon dolar vermiştir.⁵⁰ Sami'ül Hak, İngilizlerin Hint alt kıtasını işgaline öncü olan, sömürgeci dönemdeki İngiliz şirketine atıfta bulunarak, "Bizi köleliğe götüren bir ilişkiyi onaylamıyorum. Kendi ülkelerindeki Müslümanlara yönelik tavırlarına bakıldığında, Pakistan'da daha köklü bir şekilde yer aldıklarında Çin'in buradaki Müslümanlara da British East India Company'nin zamanında davrandığı gibi davranacağı söylenebilecektir." diye konuşmaktadır.⁵¹

Bulanık Sular

Pakistan, Çin'in ticari şartlarına itirazı⁵² aşip Çin karşıtı duyguların yayılmasına⁵³ dönüşen genel dalğanın yarattığı tehlikenin gün geçtikçe odak noktası haline gelmektedir. Çin-Orta Doğu ilişkileri düşünüldüğünde Pakistan, Çin'in bölgedeki birçok çatışmanın içine çekileceği bir bölge olabilir. Bu çatışmaların başında da Suudi Arabistan ve İran arasındaki husumet ile Pakistan'ın Hindistan ile olan ihtilafında silahlı vekil grupları kullanması gelmektedir. Bu durum da Çin'i doğrudan veya dolaylı olarak Çin'i Suudi yumuşak gücü ve Pakistan'daki üstü örtülü operasyonları ile bağlantılı hale getirecektir.

Böyle bir bağlantının merkezinde de Keşmir'e yönelik faaliyetler gösteren yasaklı bir grup olan Ceyşe Muhammed'in firari lideri Mesud Ezher yer almaktadır. Çin, Afganistan'da Sovyetlere karşı cihat hareketi içerisinde savaşmış ve son derece tutucu bir Diyobendi medresesi olan ve çok sayıda Pakistanlı militanın

mezun olduğu Karaçi'deki Darülülum İslami Binori Town'dan mezun olmuş bir din alimi olan ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından terörist olarak tanınan Ezher'e yıllar boyunca sığınak olmuştur.⁵⁴

Ezher'in 2016 yılında Hindistan'ın Pthankot Hava Kuvvetleri İstasyonu'na düzenlenen bir saldırının arkasında olduğuna inanılmaktadır. Hint askeri uniformaları giymiş olan militanlar, Hindistan güvenlik güçleri ile 14 saat süren bir çatışmaya girişmiş ve son adamlarını kaybedene kadar çatışmaya devam etmiştir. Ezher de bu saldırıdan sonra kısa bir süre gözaltında kalmış ve o dönemden beri yeraltına inmiştir. Daha önce 1999 yılında Hint Havayolları'na ait bir uçağın kaçırılmasıyla rehin alınmış yolcuların bırakılması karşılığında Hindistan'da hapisten salıverilen Ezher'in 2011 yılında Yeni Delhi'de Hint parlamentosuna karşı gerçekleşen ve Pakistan ile Hindistan'ı savaşın eşiğine getiren saldırının da arkasında olduğuna inanılmaktadır.⁵⁵

Ezher, Binori Town'da sınıf arkadaşı olan ve Suudi destekli, keskin bir şekilde Şii karşıtı bir grup olan Sipah-e-Sahabe'nin lideri olan ve 2003 yılında suikaste kurban giden Tarık Azam ile ABD Hazine Bakanlığı tarafından yaptırım listesine alınan Suudi isim Fazlurrahman Halil ile yakın bağlarını sürdürmüştür. Birkaç eşi arasında bir Suudi vatandaşı da bulunan Halil, Usame bin Ladin'in 1998 yılında Yahudilere ve Haçlılara Karşı Uluslararası Cephe'nin

Çin, Afganistan'da Sovyetlere karşı cihat hareketi içerisinde savaşmış ve son derece tutucu bir Diyobendi medresesi olan ve çok sayıda Pakistanlı militanın mezun olduğu Karaçi'deki Darülülum İslami Binori Town'dan mezun olmuş bir din alimi olan ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından terörist olarak tanınan Ezher'e yıllar boyunca sığınak olmuştur

Geniş Orta Doğu coğrafyasında yaşanan gelişmeler, Çin'in başka devletlerin iç işlerine müdahale etmeme, ekonomik olarak kazan-kazan yaklaşımı ve yurt dışında askeri varlığın tesis edilmemesi gibi uzun yıllardır var olan dış ve savunma politikalarına meydan okumaktadır

kuruluşunu ilan eden fetvasına imza atmıştır. İslamabad'ın banliyölerinde AK-47'li muhafızlarca korunan bir medrese işletmektedir.⁵⁶

Halil, Suudi Arabistan'ın finanse ettiği ve ABD Hazinesi tarafından geçtiğimiz yıl yaptırım listesine alınan Mevlana Ali Muhammed Ebu Turab'ın başkanlığını yürüttüğü İki Kutsal Şehrin Muhafazası Hareketi'nin (Tehrike Tahafaz Haramain Sharifain) Genel Sekreterliğini yapmaktadır.⁵⁷ Ebu Turab'ın yaptırım listesine alınması, Suudi fonlarının Pakistan'ın sorunlu bölgesi Belucistan'daki silahlı, Şii karşıtı, İran karşıtı medreselere aktığı bir dönemde Suudi Arabistan'a bağış toplamak için geziler düzenlediği bir döneme denk gelmiştir. İran'a sınır olan ve eyalet içerisindeki etnik azınlıklar arasında huzursuzluk yaratarak Pakistan'ı istikrarsızlaştırmak için yapılacak olası bir girişime karşı blokların inşa edildiği Belucistan, Çin'in bir Kuşak Bir Yol Projesi için çok büyük öneme sahiptir.⁵⁸ Suudi Arabistan, İran'ın batı sınırında olan Irak Kürdistanı ile de Erbil'de bir konsolosluk açarak,⁵⁹ Cidde'den Erbil'e uçuşlar başlatarak⁶⁰ ve Suudi işadamlarından oluşan heyetlerin düzenlediği ziyaretlerle benzer bir şekilde yakın bağlar kurmaktadır.⁶¹

Pakistan'ın Gwadar'daki Beluç Limanı'ndaki bir rafineriye ve enerji ile mineral sektörüne yapılacak ve Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin Pakistan ayağı olan Çin Pakistan Ekonomik Koridoru'na 60 milyar dolardan fazla yapacağı yatırımı tamamlayıcı mahiyette olacak milyarlarca dolarlık yatırım için Suudi Arabistan ile

yürüttüğü müzakereler sadece ekonomik ve mali anlamda değil jeopolitik anlamda da büyük öneme sahiptir. Suudi Arabistan, Gwadar'ı İran'ın Hindistan destekli ve Umman Denizi'nin 70 kilometre batı kıyısında yer alan Chabahar Limanı'na karşı denge sağlamak için çok önem atfetmektedir.⁶²

Beluç bir politikacı ve eski Liman ve Taşıma Bakanı olan Mir Hasil Khan Bizenjo, "Mevcut hükümet, Suudi Arabistan'ı Gwadar'a daha da yaklaştırmaktadır. Bir başka deyişle, katı tutuma sahip Sünni-Vahhabi devleti, İran'a hiç olmadığı kadar yakın hale gelecektir. Bu da muhtemelen İran'ı öfkeli kılacaktır." diye uyarılmaktadır.⁶³

Emekli bir asker ve savunma analisti olan Aijaz Awan da "Çin ile olan bağlar doğası gereği stratejik öneme sahiptir. Pekin bize çok sayıda savunma ile alakalı materyal temin etmektedir. Öte yandan, Suudi yatırımı Pakistanlılar için daha fazla iş imkânı yaratacaktır, çünkü Çin'in aksine Suudi Arabistan ekonomik projeler için kendi mühendislerini ve işçilerini getirmemektedir." diye not düşmektedir.⁶⁴

Sonuç

Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi, şiddetli ve kanlı bir geçiş süreci içerisindeki geniş Orta Doğu coğrafyasındaki birçok olası tuzakla karşı karşıyadır. Proje; politik şiddet, bölgesel rekabet, son derece yaygın toplumsal huzursuzluk, ulus devletlerin kırılabilirliği, mezhepçilik, etnik ve etno-dinsel grupların talepleri ve rejimleri tehdit edecek potansiyel sosyal, ekonomik ve siyasi protestolardan oluşan ve her geçen gün artan bir mayın tarlasından geçmektedir.

Geniş Orta Doğu coğrafyasında yaşanan gelişmeler, Çin'in başka devletlerin iç işlerine müdahale etmeme, ekonomik

olarak kazan-kazan yaklaşımı ve yurt dışında askeri varlığın tesis edilmemesi gibi uzun yıllardır var olan dış ve savunma politikalarına meydan okumaktadır. Çin'in yükselen bir küresel süper güç haline gelmesi çerçevesinde bu meydan okuma, Çin'i Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki devasa yatırımlarını korumak ve hızla büyüyen yurtdışındaki Çinli toplulukları güvence altına almak için o mağrur politik ilkelerinden sözde değil ama gerçekten taviz vermeye –eğer tamamen terk etmeye zorlamayacaksa bile– itmektedir.

Orta Doğu'nun istikrarsız ve karmaşık geçiş süreci ile Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerin son derece iddialı ve uzlaşmaz tutumu, Çin'in çatışan ve ihtilaflardan kendisini uzak tutabileceğine yahut kalkınmaya, ekonomiye ve yaşam standartlarının yükseltilmesine yapacağı vurguyla kendisini sorun çözücü olarak konumlayabileceğine yönelik inancını daha da sorgulanır hale getirmektedir. Sonuç olarak Çin, kendisi reddetse bile, ABD'nin karşısına çıkan tuzaklara düşme riski ile karşı karşıyadır: Bir yanda ortaya konan değerler ve hedefler, öte yandan ulusal ve ekonomik güvenlik taleplerinin bu değerleri boş sözler kılacak bir şekilde tanımlanması ile ortaya çıkan tezat...

Dahası, Çin'in sadece otoritelerle irtibat kurmaktaki ısrarı ve toplumların diğer katmanlarıyla olan zayıf etkileşimleri, küresel anlamda düzeni bozan protesto dalgalarının kurumlara olan güven eksikliği, toplumu dinlemeyen ve yanlış kararları için hesap verme konusunda farklı standartlara tabi siyasi, ekonomik ve toplumsal yönetimlerin mevcut olduğu algısı, yanlış politikalar ve kötü yönetim; siyasi, ekonomik ve toplumsal yönetim kademelerinin tümünde yolsuzluğun kökünü kazımak

konusundaki başarısızlık algısı; ekonomik gelişimin altyapı, sağlık ve eğitim alanlarında yeterli gelişmeyi sağlayamadığı ve yoksulluğu ortadan kaldıramamasından ötürü beklentilerle gerçekler arasında büyük bir uyumsuzluğun olduğu algısı ve toplumsal adalet, insanlık onuru ve topluma yönelik kapsayıcılık konusundaki taleplerle beslendiği gerçeğini göz ardı etmektedir.

Bir Kuşak Bir Yol'un kırılabilirliği, geniş Orta Doğu coğrafyasında yer alan ya da milliyetçi askeri darbelerin veyahut belli kabilelerin baskın çıkmasının ürünü olan otokratik rejimlerin kendi kırılabilirliklerinden ötürü artmaktadır. Bazı istisnalar dışında, bu rejimlerin kırılabilirlikleri, gelecekteki bir geçiş süreci için referans noktası olarak esas alınabilecek çoğulcu bir uygulamanın olmaması ve hiçbirisi iyi bir miras bırakmamış farklı ideolojilerle örülü geçmiş tecrübeler sebebiyle daha da vahim bir hale gelmektedir.

Çin'in, kendi ekonomik açıklık ve sıkı politik kontrol modelinin geniş Orta Doğu coğrafyasındaki otokratlar için uygun bir model olacağına dair varsayımı da Bir Kuşak Bir Yol'un kırılabilirliğini arttırmaktadır. Bu coğrafyadaki otokratların, Çin'in bu modeline rağbet göstermiş olsa da birkaç istisna dışında bu modeli başarıyla uygulayabileceğine dair pek emare yoktur. Uzun lafın kisası, Çin'in başarılı olabilmesi için sadece coğrafyanın yerel dinamikleriyle bağlar kurması değil, ayrıca kendisini iç işlerine müdahale etmeme ilkesinin ve defolu ekonomik kazan-kazan yaklaşımının arkasına saklanan, kenardaki bir zengin figür yerine gerçek bir aktör haline getirmesi gereklidir. Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin zaafiyetleri, Çin'in geniş Orta Doğu coğrafyasındaki rakiplerinin Çin'i bölgedeki baskın güç değil fakat birkaç bölgesel güçten biri olabilecek şekilde sınırlaması için fırsatlar yaratmaktadır.

Referanslar

- 1- James M. Dorsey, China taking leaf out of Russia's script for Libya with more activist policy, The Turbulent World of Middle East Soccer, 22 Haziran 2011, <https://mideastsoccer.blogspot.com/2011/06/china-taking-leaf-out-of-russias-script.html>
- 2- James M. Dorsey, China scores fatal own goals in competition for post-Qaddafi Libya, The Turbulent World of Middle East Soccer, 4 Eylül 2011, <https://mideastsoccer.blogspot.com/09/2011/china-scores-fatal-own-goals-in.html>
- 3- Taylor Butch, China's evacuation strategy, Asia Times, 17 Eylül 2015, <http://www.atimes.com/article/chinas-evacuation-strategy/>
- 4- Peter Ford, Why Chinese workers are getting kidnapped abroad, The Christian Science Monitor, 1 Şubat 2012, <https://www.csmonitor.com/World/Asia-Pacific/0201/2012/Why-Chinese-workers-are-getting-kidnapped-abroad>
- 5- Ben Bland and Nicolle Liu, China seeks global role for elite counter-terrorism forces, Financial Times, 30 Eylül 2018, <https://www.ft.com/content/fad-58218c46d11-e-8670-8c5353379f7c2>
- 6- Emily Rauhale, China Now Says Almost 100 Were Killed in Xinjiang Violence, Time, 4 Ağustos 2014, <http://time.com/3078381/china-xinjiang-violence-shache-yarkand/>
- 7- Ben Blanchard, China envoy says no accurate figure on Uighurs fighting in Syria, Reuters, 20 Ağustos 2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-china/china-envoy-says-no-accurate-figure-on-uighurs-fighting-in-syria-idUSKCN1L5o8G>
- 8- 2011'de gerçekleşen toplantıya yazar da katılmıştır.
- 9- Bethan McKernan, Donald Trump appears to back Saudi Arabia in Qatar stand off with Gulf states, Independent, 6 Haziran 2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/donald-trump-saudi-arabia-qatar-us-diplomatic-gulf-uae-bahrain-egypt-emirates-yemen-a7775386.html>
- 10- James M. Dorsey, Pakistan caught in the middle as China's OBOR becomes Saudi-Iranian-Indian battleground, The Turbulent World of Middle East Soccer, 5 Mayıs 2017, <https://mideastsoccer.blogspot.com/05/2017/pakistan-caught-in-middle-as-chinas.html>
- 11- James M. Dorsey, The battle for Idlib: A potential Catch22- for China, The Turbulent World of Middle East Soccer, 8 Eylül 2018, <https://mideastsoccer.blogspot.com/09/2018/the-battle-for-idlib-potential-catch22-.html>
- 12- James M. Dorsey, Turkic Muslims: China and the Muslim world's Achilles Heel, The Turbulent World of Middle East Soccer, 10 Eylül 2018, <https://mideastsoccer.blogspot.com/09/2018/turkic-muslims-china-and-muslim-worlds.html>
- 13- Bichara Khader, The Chinese Breakthrough in the Arab and Mediterranean Markets, IeMed Mediterranean Yearbook, 2018, http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxiu-adjunts/anuari/med.2018/Chinese_Breakthrough_Arab_Bichara_Khader_Medyearbook2018.pdf
- 14- Marwaan Macan-Markar, China's infrastructure diplomacy takes a beating in Asian elections, Nikkei Asian Review, 30 Eylül 2018, <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Belt-and-Road/China-s-infrastructure-diplomacy-takes-a-beating-in-Asian-elections>
- 15- James M. Dorsey, Trump's Middle East: Back to the Future, RSIS Commentary No. 15 ,2016/304 Aralık 2016, <https://mideastsoccer.blogspot.com/12/2016/trumps-middle-east-back-to-future.html>
- 16- James M. Dorsey, Self-fulfilling prophecies: Chinese fear attacks by Uyghur jihadists, The Turbulent World of Middle East Soccer, 30 Ağustos 2018, <https://mideastsoccer.blogspot.com/08/2018/self-fulfilling-prophecies-chinese-fear.html>
- 17- Associated Press, AP Exclusive: Anger with China Drives Uighurs to Syria Fight, 22 Aralık 2017, <https://www.voanews.com/a/uighurs-leave-china-fight-syria/4175307.html>
- 18- Matteo Puxton, Malhama Tactical: les instructeurs mercenaires des djihadistes, France Soir, 7 Eylül 2018, <http://www.francesoir.fr/malhama-tactical-les-instructeurs-mercenaires-des-djihadistes>
- 19- Bloomberg News, Muslim Governments Silent as China Cracks Down on Uighurs, 31 Ağustos 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/27-09-2018/china-u-s-tensions-are-over-far-more-than-trade-quicktake>

- 20- Human Rights Watch, "Eradicating Ideological Viruses," China's Campaign of Repression Against Xinjiang's Muslims, 9 Eylül 2018, <https://www.hrw.org/report/09/09/2018/eradicating-ideological-viruses/chinas-campaign-repression-against-xinjiangs?platform=hootsuite>
- 21- James M. Dorsey, China and the Middle East: Venturing into the Maelstrom, New York: Palgrave Macmillan, 2018, s. 116
- 22- Josh Chin and Eva Dou, American Lawmakers Push to Sanction Chinese Officials Over Xinjiang Camps, The Wall Street Journal, 29 Ağustos 2018, <https://www.wsj.com/articles/lawmakers-push-to-sanction-chinese-officials-over-xinjiang-camps153554800->
- 23- Nithin Coca, Islamic Leaders Have Nothing to Say About China's Internment Camps for Muslims, Foreign Policy, 24 Temmuz 2018, <https://foreignpolicy.com/24/07/2018/islamic-leaders-have-nothing-to-say-about-chinas-internment-camps-for-muslims/>
- 24- Bhavan Jaipragas, Mahathir Mohamad. Malaysia's Anti-China Rebel? Not So Fast..., South China Morning Post, 22 Ağustos 2018, <https://www.scmp.com/week-asia/geopolitics/article/2160719/mahathir-mohamad-malysias-anti-china-rebel-not-so-fast>
- 25- Jamil Anderlini, Henny Sender and Farhan Bokhari, Pakistan rethinks its role in Xi's Belt and Road plan, Financial Times, 10 Eylül 2018, <https://www.ft.com/content/d4a3e7f-8b11-282e99-8ca68-cf89602132>
- 26- Heba Afify, Muslim countries prove dangerous for Uighur exiles, Asia Times, 25 Eylül 2018, http://www.atimes.com/article/muslim-countries-prove-dangerous-for-uighur-exiles/?utm_source=The+Daily+Report&utm_campaign=365e1fc1df-EMAIL_CAMPAIGN_58_11_25_09_2018&utm_medium=email&utm_term=1_of8bca137f-365e1fc1df31513393-
- 27- James M. Dorsey, The Uyghur militant threat: China cracks down and mulls policy changes, The Turbulent World of Middle East Soccer, 13 Ağustos 2018, <https://mideastsoccer.blogspot.com/o8/2018/the-uyghur-militant-threat-china-cracks.html>
- 28- Agence France Presse, China's 'prison-like re-education camps' strain relations with Kazakhstan as woman asks Kazakh court not to send her back, 17 Temmuz 2018, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2155638/chinas-prison-re-education-camps-strain-relations>
- 29- Gene Bunin, Confiscated passports and «political re-education» centers, YouTube, 8 Eylül 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=1FVBOEzBVgM>
- 30- Memphis Barker, Chinese crackdown separates Pakistani husbands from Uighur wives, The Guardian, 15 Mart 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/15/chinese-crackdown-separates-pakistani-husbands-from-uighur-wives>
- 31- Christian Shepherd and Philip Wen, «China's big mistake»: Pakistanis lobby to free wives trapped in Xinjiang, Reuters, 25 Eylül 2018, <https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang-pakistan/chinas-big-mistake-pakistanis-lobby-to-free-wives-trapped-in-xinjiang-idUSKCN1M51R7>
- 32- Atif Khan, Pakistan asks China to soften restrictions on Muslims, 20 Eylül 2018, <https://nation.com.pk/-20-Sep2018-/pakistan-asks-china-to-soften-restrictions-on-muslims>
- 33- Joel Wuthnow, Posing Problems Without an Alliance: China-Iran Relations after the Nuclear Deal, INSS Strategic Forum, Şubat 2016, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u1004293/2.pdf>
- 34- Christoph H. Schwartz, Morocco's social protests across time and space, Open Democracy, 13 Haziran 2018, <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/christoph-h-schwarz/moroccos-social-protests-across-time-and-space>
- 35- Osama Al Sharif, Months after tax crisis, Jordanians protest new law, Al-Monitor, 20 Eylül 2018, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/09/2018/jordan-prime-minister-draft-law-income-tax.html>
- 36- Pavan Kulkarni, Basra's Protests Hold Larger Significance for the Region, NewsClick, 12 Eylül 2018, <https://www.newsclick.in/basras-protests-hold-larger-significance-region>
- 37- Samuel Osborne, Salman Rushdie: Iranian state media renew fatwa on Satanic Verses author with 600,000\$ bounty, Independent, 21 Şubat 2016, <https://www.independent.co.uk/news/people/salman-rushdie-iranian-state-media-renew-fatwa-on-satanic-verses-author-with-600000-bounty-a6887141.html>
- 38- The Telegraph, Prophet Mohammed cartoons controversy: timeline, 4 Mayıs 2015, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11341599/Prophet-Muhammad-cartoons-controversy-timeline.html>

- 39- Associated Press, Florida pastor Terry Jones arrested on way to burn Qurans, 12 Eylül 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/12/florida-pastor-terry-jones-qurans>
- 40- Jeremy Page, Eva Dou and Saeed Shah, Backlash grows over mass internment of Uighurs as Pakistani traders press for action, The Wall Street Journal, 27 Eylül 2018, <https://www.wsj.com/articles/chinas-detentions-of-muslims-trigger-protests-in-islamic-world1538040605->
- 41- Free Malaysia Today, Anwar slams Suu Kyi, China's Muslim camps in HK interview, 12 Eylül 2018, <https://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/12/09/2018/anwar-slams-suu-kyi-chinas-muslim-camps-in-hk-interview/>
- 42- Owen Churchill, US urged to use sanctions and block surveillance tech sales to squeeze China over Xinjiang, South China Morning Post, 28 Eylül 2018, <https://www.scmp.com/news/china/politics/article/2166265/us-urged-use-sanctions-and-block-surveillance-tech-sales-squeeze#comments>
- 43- Deutsche Welle, Germany halts Uighur deportations to China, 23 Ağustos 2018, <https://www.dw.com/en/germany-halts-uighur-deportations-to-china/a45190309->
- 44- Agence France Presse, Sweden interrupts Uighur deportations to China, 24 Eylül 2018, <https://www.thelocal.se/20180924/sweden-interrupts-uighur-deportations-to-china>
- 45- James M. Dorsey, One Belt, One Road: A plan for Chinese dominance and authoritarianism, The Turbulent World of Middle East Soccer, 18 Mayıs 2017, <https://mideastsoccer.blogspot.com/05/2017/one-belt-one-road-plan-for-chinese.html>
- 46- Kerry Brown, How China Is Losing the World, The Diplomat, 25 Eylül 2018, <https://thediplomat.com/09/2018/how-china-is-losing-the-world/>
- 47- Jamil Anderlini, China is at risk of becoming a colonialist power, Financial Times, 19 Eylül 2018, <https://www.ft.com/content/186743b-8bb11-25e94-8b17176-2fbf93f5>
- 48- The News, Darul Uloom Haqqania to get further Rs 277 million grant, 22 Şubat 2018, <https://www.thenews.com.pk/latest/284324-darul-uloom-haqqania-to-get-further-rs-277-million-grant>
- 49- James M. Dorsey, China's dilemma: Balancing support for militants with struggle against political violence, The Turbulent World of Middle East Soccer, 28 Şubat 2018, <https://mideastsoccer.blogspot.com/02/2018/chinas-dilemma-balancing-support-for.html>
- 50- The News, Darul Uloom Haqqania to get further Rs 277 million grant, 22 Şubat 2018, <https://www.thenews.com.pk/latest/-284324darul-uloom-haqqania-to-get-further-rs-277-million-grant>
- 51- Ismail Dilawar, 'Father of the Taliban' calls on China to aid Afghan peace talks, Bloomberg, 2 Ekim 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/01-10-2018/-father-of-the-taliban-calls-on-china-to-aid-afghan-peace-talks>
- 52- Brahma Chellaney, Backlash against China could jeopardize its 'free ride,' Asia Times, 28 Eylül 2018, <http://www.atimes.com/backlash-against-china-could-jeopardize-its-free-ride//>
- 53- A2 Global Risk, Trend Assessment: Rising Anti-Chinese Sentiment Poses Challenge For Beijing, Tarih yok, <https://www.a2globalrisk.com/analysis/asia-pacific/trend-assessment-rising-anti-chinese-sentiment-poses-challenge-for-beijing/>
- 54- Lalit K Jha, China Defends Block on Bid to Declare Masood a Global Terrorist, The Quint, 1 Ekim 2018, <https://www.thequint.com/news/world/china-defends-blocking-indian-bid-at-un-to-list-masood-azhar-as-a-global-terrorist>
- 55- James M. Dorsey, Protecting Militants: China blocks UN listing of Pakistani as a globally designated terrorist, The Turbulent World of Middle East Soccer, 8 Şubat 2017, <https://mideastsoccer.blogspot.com/02/2017/protecting-militants-china-blocks-un.html>
- 56- James M. Dorsey, Pakistani crackdown: One hand works to neutralize the other, The Turbulent World of Middle East Soccer, 31 Ocak 2017, <https://mideastsoccer.blogspot.com/01/2017/pakistani-crackdown-one-hand-works-to.html>
- 57- US Department of the Treasury, Treasury Targets Pakistan-Based Terrorist Leaders and Facilitators, 11 Mayıs 2017, <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/smoo80.aspx>
- 58- A.g.e., Dorsey, Pakistan caught
- 59- Kurdistan 24, Saudi Arabia to open consulate in Kurdistan, 2 Şubat 2016, <http://www.kurdistan24.net/en/>

[news/166c43-8040e8-4322-4a5c007-a7d3a7c2b/saudi-arabia-to-open-consulate-in-kurdistan](https://www.dawn.com/news/166c43-8040e8-4322-4a5c007-a7d3a7c2b/saudi-arabia-to-open-consulate-in-kurdistan)

60- Aarti Nagraj, Saudia begins flights to Iraq's Erbil, Gulf Business, 1 Ekim 2018, <http://gulfbusiness.com/saudia-begins-flights-iraqs-erbil/>

61- Rudaw, Saudi Arabia eyes Kurdistan as starting point for investing in Iraq, 24 Temmuz 2018, <http://www.rudaw.net/english/business/240720181>

62- Zahid Hussain, Dealing with the Saudis, Dawn, 3 Ekim 2018, <https://www.dawn.com/news/1436522/dealing-with-the-saudis>

63- S. Khan and Shamil Shams, Saudi investment in China-Pakistan economic corridor may upset Iran, Deutsche Welle, 2 Ekim 2018, <https://www.dw.com/en/saudi-investment-in-china-pakistan-economic-corridor-may-upset-iran/a45725957-?maca=en-Twitter-sharing>

64- A.g.e., Khan and Shams, Saudi investment

YAZAR HAKKINDA

Dr. James M. Dorsey, Singapur'daki S. Rajaratnam School of International Studies'de kıdemli araştırmacılık, University of Würzburg bünyesindeki Institute for Fan Culture'da eş direktörlük ve New Books in Middle Eastern Studies internet yayınlarının eş sahipliğini yapmaktadır. James, "The Turbulent World of Middle East Soccer" bloğunun, aynı isme sahip bir kitabın ve "Comparative Political Transitions between Southeast Asia and the Middle East and North Africa" ile "Shifting Sands, Essays on Sports and Politics in the Middle East and North Africa" başlıklı kitap bölümlerinin yazarıdır. "China and the Middle East: Venturing into the Maelstrom" isimli eserini ise henüz yayımlamıştır.

ALSHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum; amacı, Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için tarafsız araştırmalar yapıp buna dönük uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözetilen araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

    / SharqForum

 / Sharq-Forum

**الشرق
منتدى**
ALSHARQ FORUM